

รายงานผลการดำเนินงานโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

โครงการ สำนวณสมุนไพรพื้นบ้านที่ชาวบ้านใช้รักษาโรคในชีวิตประจำวันในภูมิภาค
ลุ่มแม่น้ำโขงในเขตจังหวัดนครพนมและมุกดาหาร

หัวหน้าโครงการ

นางสาวสายสมร ลำลอง

ภาควิชาเคมี คณะวิทยาศาสตร์

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ผู้ร่วมโครงการ

1. นางสาวนิภาวรรณ พองพรหม	7. นางสาวจิตรลดา เดชาติวงศ์
2. นางสาวพรพรรณ พึ่งโพธิ์	8. นางสาวจิรนนท์ คณาพันธ์
3. นางสาวสมจินตนา ทวีพานิชย์	9. นางสาวกรรณิการ์ ประทุมภักดิ์
4. นางสาวมาลี ประจวบสุข	10. นางสาวยุภารัตน์ เครือวงษา
5. นางปทุมทิพย์ ผลโยธ	11. นางสาวณัฐมัย จรูญแสง
6. นางดวงดาว สัตยากุล	

ได้รับจัดสรรงบประมาณดำเนินโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมจากมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2553

กิตติกรรมประกาศ

การดำเนินงานโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมครั้งนี้ได้รับการจัดสรรงบประมาณจากมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ปีงบประมาณ 2553 โครงการนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีเนื่องจากได้รับการสนับสนุนจากหลายๆ ฝ่าย ดังนั้นคณะสำรวจขอขอบคุณมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีที่ให้ทุนสนับสนุนการดำเนินโครงการ ขอขอบคุณคณะวิทยาศาสตร์ ที่ให้การสนับสนุนด้านรถตู้พร้อมทั้งคนขับรถ คุณสกลแสงเมือง คุณวรารุณี จันทศิริ และสาธารณูปโภคต่างๆ ขอขอบคุณภาควิชาเคมี คณะวิทยาศาสตร์ ที่สนับสนุนด้านสถานที่ ห้องคอมพิวเตอร์และห้องปฏิบัติการ ขอขอบคุณแหล่งข้อมูลทุกแหล่ง หอมยาทุกท่านที่ได้ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการสำรวจในครั้งนี้ ผู้ร่วมโครงการและนักศึกษาทุกท่านที่ได้ลงพื้นที่ พุ่มเทร่างกายแรงใจเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ครอบครัวที่อุปการะด้านสถานที่และอาหารแก่คณะสำรวจ ด้วยความมีน้ำใจอย่างที่สุด

คณะทำงาน

๒
สารบัญ

เรื่อง	หน้า
กิตติกรรมประกาศ.....	ก
สารบัญ	ข
สารบัญภาพ.....	ค
คำอธิบายสัญลักษณ์	ง
หลักการและเหตุผล.....	1
วัตถุประสงค์	1
ลักษณะโครงการ	1
กลุ่มเป้าหมาย.....	2
แผนการปฏิบัติงาน	2
กำหนดการเผยแพร่ผลการสำรวจ	2
ผลการดำเนินโครงการ.....	3
สรุปผลการดำเนินโครงการฯและข้อเสนอแนะ.....	16
บรรณานุกรม	17
ภาคผนวก	18
- ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์สมุนไพรรพพื้นบ้านที่ชาวบ้านในเขตจังหวัดนครพนมและมุกดาหาร ใช้รักษาโรคในชีวิตประจำวัน	19
- ภาคผนวก ข ภาพกิจกรรมการสำรวจสมุนไพรรพพื้นบ้านที่ชาวบ้านในจังหวัดนครพนมและ มุกดาหารใช้รักษาโรคในชีวิตประจำวัน	23
- ภาคผนวก ค ตัวอย่างแบบสัมภาษณ์สมุนไพรรพพื้นบ้านที่ชาวบ้านในจังหวัดนครพนมและ มุกดาหารใช้รักษาโรคในชีวิตประจำวัน	26
- ภาคผนวก ง รายชื่อผู้เข้าร่วมโครงการการสำรวจสมุนไพรรพพื้นบ้านที่ชาวบ้านในจังหวัด นครพนมและมุกดาหารใช้รักษาโรคในชีวิตประจำวัน	30

ค
สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
ภาพที่ 1 ตัวอย่างสมุนไพรที่ได้จากการสำรวจ	5
ภาพที่ 2 แสดงการทดสอบโดยวิธี DPPH assay	11
ภาพที่ 3 การสำรวจสมุนไพร ต.ภูผากูด อ.คำชะอี จ.มุกดาหาร	24
ภาพที่ 4 การสำรวจสมุนไพร ต.ภูผากูด อ.คำชะอี จ.มุกดาหาร	24
ภาพที่ 5 การศึกษาตัวอย่างสมุนไพรแห้ง อ.เมือง จ.นครพนม	25
ภาพที่ 6 การศึกษาตัวอย่างสมุนไพรสด ต.คำป่าหลาย อ.เมือง จ.มุกดาหาร	25

คำอธิบายสัญลักษณ์

Cr.	สารสกัดหยาบ
g	กรัม
MeOH	เมทานอล
EtOAc	เอทิล อะซิเตต
ml	มิลลิลิตร

หลักการและเหตุผล

พืชสมุนไพร เป็นสิ่งที่อยู่คู่คนไทยมานับพันปี แต่เมื่อการแพทย์แผนปัจจุบันเริ่มเข้ามามีบทบาทในบ้านเรา สรรพคุณและคุณค่าของสมุนไพรอันเป็นสิ่งที่เรียกได้ว่าภูมิปัญญาโบราณก็เริ่มถูกทอดทิ้งไปเรื่อยๆ และถูกทอดทิ้งไปในที่สุด

สมุนไพรไทยเป็นสิ่งที่มีความค่าใช้ประโยชน์ได้จริง และใช้ได้อย่างกว้างขวาง แต่เป็นเพราะว่าเราใช้วิธีการรักษาโรคแผนใหม่มานานมากจนวิชาแพทย์แผนโบราณที่มีสมุนไพรเป็นยาหลักถูกกลืนจนต่อไม่ติด อีกทั้งไม่มีการสำรวจและเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ

พื้นที่จังหวัดนครพนมและจังหวัดมุกดาหารเป็นพื้นที่อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงที่มีความเจริญมาตั้งแต่อดีตกาล อีกทั้งเป็นบริเวณที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งของสมุนไพรมากมาย ถือได้ว่าเป็นศูนย์รวมของภูมิปัญญาท้องถิ่น เนื่องจากยาสมุนไพรเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีการใช้ในการรักษาโรคมาช้านาน แต่นับวันภูมิปัญญาเหล่านี้ก็มีแต่จะสูญหายไปกับคนรุ่นเก่า เพราะในปัจจุบันมีการหันมาใช้ยาสมัยใหม่ในการรักษาโรคมามากขึ้น อีกทั้งไม่มีการสำรวจและเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบทำให้ภูมิปัญญาเหล่านี้นับวันแต่จะสูญหายไปตามกาลเวลา ดังนั้นในแบบเสนอโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมนี้จึงมุ่งเน้นที่จะให้นักศึกษามีส่วนร่วมในการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลการใช้ยาสมุนไพรในการรักษาโรคในพื้นที่จังหวัดนครพนมและ จังหวัดมุกดาหาร ซึ่งเป็นการสืบทอดและสืบสานวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของชุมชนในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง โดยให้นักศึกษาลงพื้นที่ในการสำรวจและจัดเก็บข้อมูล ซึ่งนักศึกษาจะได้เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ และข้อมูลเบื้องต้นที่ได้ยังนำไปสู่การศึกษาค้นคว้าประกอบทางเคมีของสมุนไพรนั้นๆ เพื่อหาสารที่ออกฤทธิ์เป็นยาเป็นการนำวิทยาศาสตร์สมัยใหม่มาอธิบายภูมิปัญญาท้องถิ่น ถือเป็นการสร้างองค์ความรู้ โดยมีนักศึกษา และบุคลากรเข้าไปมีส่วนร่วมกับชุมชน

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อสำรวจยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคในเขตพื้นที่ จังหวัดนครพนม และ จังหวัดมุกดาหาร
๒. เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการใช้ยาสมุนไพรในการรักษาโรคในเขตพื้นที่จังหวัดนครพนม และ จังหวัดมุกดาหาร
๓. เพื่อเก็บรวบรวมชื่อทางวิทยาศาสตร์ของพืชสมุนไพรที่ใช้ใน จังหวัดนครพนมและ จังหวัดมุกดาหาร
๔. เพื่อศึกษาการออกฤทธิ์ทางชีวภาพเบื้องต้นของพืชสมุนไพรที่ใช้จังหวัดนครพนมและ จังหวัดมุกดาหาร

ลักษณะของโครงการ : เป็นโครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม :-

- ☒ ลักษณะการสำรวจ ศึกษา และวิจัยเพื่อการรวบรวมข้อมูล
- ☐ ลักษณะการศึกษาจากสิ่งก่อสร้าง สถาปัตยกรรม และวัฒนธรรมท้องถิ่น
- ☐ ลักษณะการเผยแพร่ เช่น การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ ประชุม และสัมมนา
- ☐ อื่นๆ (ระบุ.....)

กลุ่มเป้าหมาย

๑. แหล่งชุมชนที่มีการใช้สมุนไพรพื้นบ้านในการรักษาโรคในชีวิตประจำวันในเขตพื้นที่จังหวัดนครพนมและ จังหวัดมุกดาหาร
๒. หน่วยงานสาธารณสุขชุมชนในเขตพื้นที่จังหวัดนครพนมและ จังหวัดมุกดาหาร

แผนการปฏิบัติการ

๑. กิจกรรมและวิธีดำเนินการ
 - ๑.๑ ให้คณะสำรวจลงพื้นที่เพื่อสำรวจการใช้สมุนไพรพื้นบ้านในการรักษาโรคในจังหวัดนครพนมและ จังหวัดมุกดาหาร
 - ๑.๒ นำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ มาจัดเก็บให้เป็นฐานข้อมูลให้เป็นระบบตามแหล่งท้องถิ่นที่สำรวจพบ
 - ๑.๓ ศึกษาข้อมูลทางพฤกษศาสตร์ของสมุนไพรพื้นบ้านเหล่านั้น
 - ๑.๔ ศึกษาองค์ประกอบทางเคมีของสมุนไพรที่สำคัญ โดยการแยกให้บริสุทธิ์ด้วยเทคนิคทางโครมาโตกราฟีและพิสูจน์เอกลักษณ์ของสารด้วยเทคนิคทางสเปกโตรสโกปี
 - ๑.๕ สรุปผลและรายงานผลการศึกษา

กำหนดการเผยแพร่ผลการสำรวจ

- ผลการสำรวจบางส่วนจะได้นำไปเผยแพร่ในกิจกรรมต่างๆ ของคณะวิทยาศาสตร์ เพื่อเป็นการให้ความรู้และกระตุ้นให้เกิดการอนุรักษ์การปลูกและใช้สมุนไพรในชีวิตประจำวันดังต่อไปนี้
- เผยแพร่ในงานสัปดาห์วิทยาศาสตร์แห่งชาติในเดือนสิงหาคม 2553

ผลการดำเนินโครงการ

1. ดำเนินการสำรวจเพื่อเก็บข้อมูลในจังหวัดอุบลราชธานี ระหว่างเดือนมีนาคม - มิถุนายน 2553

ครั้งที่ 1 วันที่ 20 มีนาคม 2553

พื้นที่ ต.คำป่าหลาย อ.เมือง จ.มุกดาหาร

นักศึกษาที่ร่วมเก็บข้อมูลจำนวน 6 คน

ผู้รับผิดชอบโครงการจำนวน 3 คน

ครั้งที่ 2 วันที่ 9 เมษายน 2553

พื้นที่ ตำบลภูผากุด อำเภอดงคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร

นักศึกษาที่ร่วมเก็บข้อมูลจำนวน 6 คน

ผู้รับผิดชอบโครงการจำนวน 3 คน

ครั้งที่ 3 วันที่ 22 พฤษภาคม 2553

พื้นที่ ถนน ชายโขง ต.มุกดาหาร อ.เมือง จ.มุกดาหาร

นักศึกษาที่ร่วมเก็บข้อมูลจำนวน 6 คน

ผู้รับผิดชอบโครงการจำนวน 3 คน

ครั้งที่ 4 วันที่ 19 มิถุนายน 2553

พื้นที่ ชุมชนศรีบุญเรือง ต.มุกดาหาร อ.เมือง จ.มุกดาหาร

นักศึกษาที่ร่วมเก็บข้อมูลจำนวน 6 คน

ผู้รับผิดชอบโครงการจำนวน 3 คน

ครั้งที่ 5 วันที่ 19 มิถุนายน 2553

พื้นที่ ต.โนนเมือง อ.เมือง จ.นครพนม

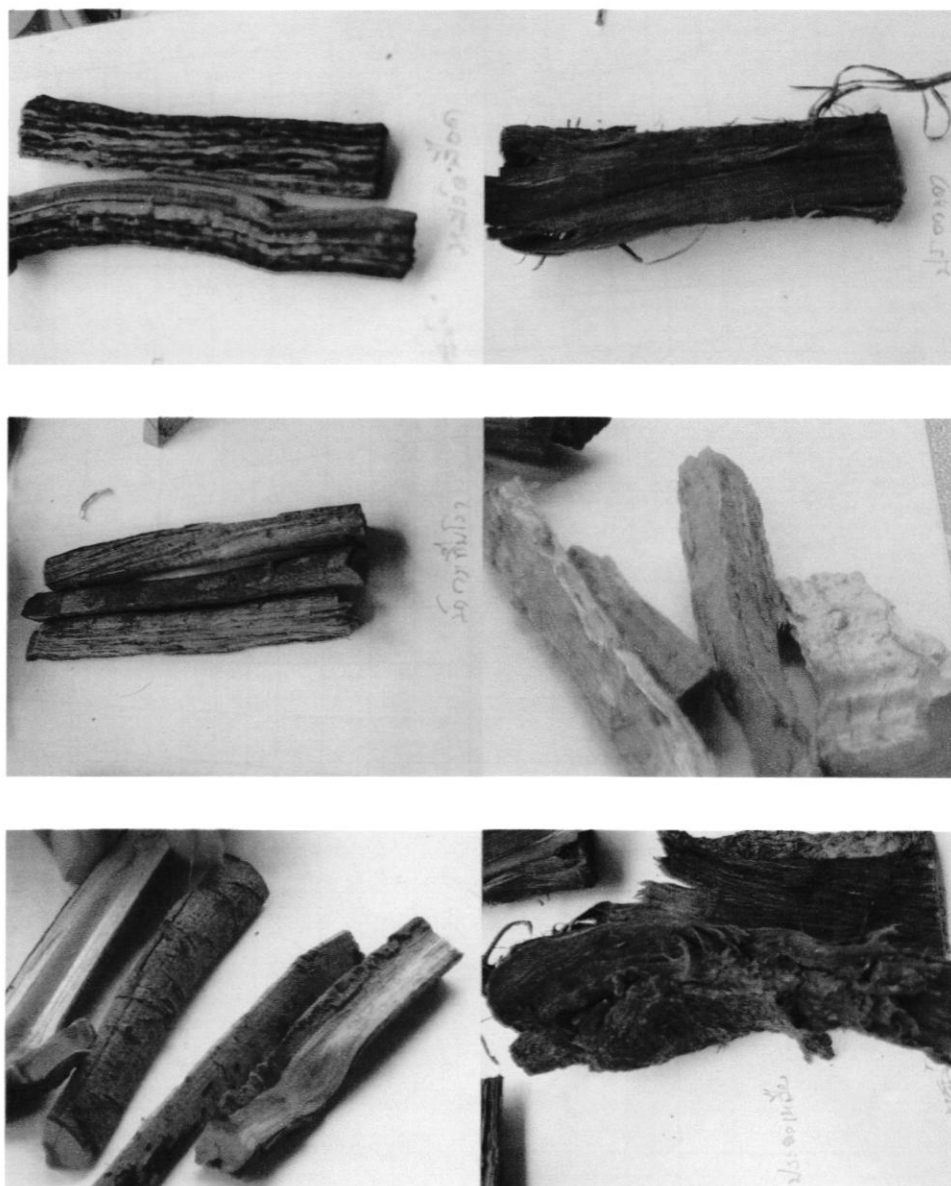
นักศึกษาที่ร่วมเก็บข้อมูลจำนวน 6 คน

ผู้รับผิดชอบโครงการจำนวน 3 คน

2. นำข้อมูลที่ได้มาจัดเก็บให้เป็นระบบตามท้องถิ่นที่สำรวจ

ตารางที่ 1 ข้อมูลสมุนไพรที่ชาวบ้านในจังหวัดมุกดาหารและนครพนมใช้เพื่อการรักษาโรค

ลำดับที่	ชื่อสมุนไพร	ข้อบ่งใช้	หมายเหตุ
1	รากพังคี่	แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ	
2	ดอกแปก	แก้วิงเวียน	ราคาดอก ละ 20 บาท
3	หมากกะบ้า	แก้อาเจียน	
4	ปลาไหลเผือก	แก้เปื้อนเมา (ฝน) แก้พิษแมลงสัตว์กัดต่อย (ฝน + น้ำมะนาว) แก้กระเพาะลำไส้ (ต้ม)	ราคามัดละ 30 บาท
5	ฝางแดง	พอกเลือด (ต้มหรือดองก็ได้)	
6	ตุ้มกาแดง	แก้ร้อนใน กระหายน้ำ แก้ปากเปื่อยจากอาการร้อนใน ถอนพิษสัตว์ (ฝน + น้ำมะนาว) ยาโรคตับ มะเร็ง (ต้ม)	ราคาแพง มาก
7	จันทร์แดง	แก้ไข้ตัวร้อน	
8	กฤษณา	ขับลม แก้โรคกระเพาะ ลำไส้	
9	หญ้าหนวดแมว	แก้ไต ขับปัสสาวะ	
10	เถาเอ็นอ่อน	แก้เส้นเอ็น ปวดเส้นเอ็น คลายเส้น นำไปต้มหรือดองกับเหล้า	
11	บันไดลิง	แก้ปวดหลัง ปวดเอว	
12	เค็ง	ยาทาแก้โรคเบาหวาน ประกอบด้วยน้ำมะวก+เปลือกบกเค็ง ต้มเอาน้ำโดยเปลือกเค็งจะต้องเป็นเปลือกสด นำมาต้มโดยเติมน้ำมะวกให้ท่วมเปลือกไม้ประมาณ 5 ซ.ม. ต้มให้เดือดด้วยไฟแรงๆประมาณ 1 ชม.แล้วกรองเอาตะกอนออก ปล่อยให้เย็น	
13	ว่านชักมดลูก	แก้อาการตกขาวในผู้หญิง สำหรับผู้ชายที่เป็นหนองในก็รักษาได้ โดยใช้ว่าน 7 ฝาน ฝานละประมาณ 0.5 ซ.ม. แล้วต้ม	

ภาพที่ 1. ตัวอย่างสมุนไพรที่ได้จากการสำรวจ

3. นำตัวอย่างสมุนไพรที่เก็บจากการสำรวจพื้นที่ต่างๆ มาสกัดให้ได้สารสกัดหยาบ เฮกเซน เอธิล อะซิเตต และเมทานอล เพื่อที่จะทดสอบการออกฤทธิ์ทางชีวภาพต่อไป

การเตรียมตัวอย่าง

1. นำสมุนไพรชนิดต่างๆ สับอย่างหยาบ จากนั้นนำไปอบที่อุณหภูมิ 40°C และปั่นละเอียด ชั่งน้ำหนัก
2. แช่ในตัวทำละลายเฮกเซน (Hexane) โดยให้ความสูงของตัวทำละลายท่วมสมุนไพร 5 cm เป็นเวลา 7 วัน

3. นำมากรองด้วยสำลี แล้วระเหยตัวทำละลายด้วยเครื่อง Rotatory evaporator จนเหลือสารละลายประมาณ 5 ml เก็บไว้ใน vial และระเหยตัวทำละลายออกอีกครั้งใส่ในตู้ดูดควันและนำไปแช่ในตู้เย็นที่อุณหภูมิ -4°C เพื่อทำให้แห้งด้วยวิธี Freeze drying จะได้สารสกัดหยาบเฮกเซน (Crude hexane extract)

4. นำกากที่เหลือจากเฮกเซน มาสกัดด้วยเอทิลอะซิเตต (Ethyl acetate) ต่อ (ทำการทดลองเหมือนข้อ 2-3 แต่เปลี่ยนตัวทำละลายเป็นเอทิลอะซิเตต) จะได้สารสกัดหยาบเอทิลอะซิเตต (Crude ethyl acetate extract)

5. นำกากที่เหลือจากเอทิลอะซิเตต มาสกัดด้วยเมทานอล (Methanol) ต่อ (ทำการทดลองเหมือนข้อ 2-3 แต่เปลี่ยนตัวทำละลายเป็นเมทานอล) จะได้สารสกัดหยาบเมทานอล (Crude methanol extract) ซึ่งการสกัดสารตัวอย่าง

6. ชั่งน้ำหนักของสารสกัดหยาบเฮกเซน เอทิลอะซิเตต และ เมทานอล ที่แห้ง

ตารางที่ 2 ข้อมูลการสกัดสารจากสมุนไพรที่เก็บรวบรวมได้ ทั้งแบบที่เป็นสูตรยาและตามชนิดของต้นไม้

ชื่อตัวอย่าง	สรรพคุณ	แหล่งที่มา	ข้อมูลการสกัด
ว่านธรณีเย็น	แก้ผด ผื่น ลมพิษ	อ.คำชะอี จ.มุกดาหาร	ตัวอย่างแห้ง 271.82 g สกัดด้วย hexane สกัดด้วย EtOAc สกัดด้วย methanol Cr. Hexane = 6.4297 g Cr. EtOAc = 7.1888 g Cr. Methanol = 18.5540 g
ว่านเต่า		อ.คำชะอี จ.มุกดาหาร	ตัวอย่างแห้ง 132.89 g สกัดด้วย hexane สกัดด้วย EtOAc สกัดด้วย methanol Cr. Hexane = 1.6179 g Cr. EtOAc = 0.6876 g Cr. Methanol = 4.2456 g
หนวดแมว	ขับปัสสาวะ	อ.คำชะอี จ.มุกดาหาร	ตัวอย่างแห้ง 842.89 g สกัดด้วย hexane สกัดด้วย EtOAc สกัดด้วย methanol Cr. Hexane = 1.6007 g Cr. EtOAc = 6.8382 g Cr. Methanol = 11.2926 g

ตารางที่ 2 ข้อมูลการสกัดสารจากสมุนไพรที่เก็บรวบรวมได้ ทั้งแบบที่เป็นสุรยาและตามชนิดของต้นไม้ (ต่อ)

ชื่อตัวอย่าง	สรรพคุณ	แหล่งที่มา	ข้อมูลการสกัด
บันไดลิง	แก้พิษ	อ.คำชะอี จ. มุกดาหาร	ตัวอย่างแห้ง 277.69 g สกัดด้วย hexane สกัดด้วย EtOAc สกัดด้วย methanol Cr. Hexane = 1.1665 g Cr. EtOAc = 3.9494 g Cr. Methanol = 9.4454 g
รากพังคี่	แก้จุกเสียด แก้ท้องอืด แก้ไข้	อ.คำชะอี จ. มุกดาหาร	ตัวอย่างแห้ง 201.84 g สกัดด้วย hexane สกัดด้วย EtOAc สกัดด้วย methanol Cr. Hexane = 0.0961 g Cr. EtOAc = 6.6910 g Cr. Methanol = 10.2521 g
เอ็นอ่อน	ยาบำรุง	อ.เมือง จ. มุกดาหาร	ตัวอย่างแห้ง 965.43 g สกัดด้วย hexane สกัดด้วย EtOAc สกัดด้วย methanol Cr. Hexane = 11.4108 g Cr. EtOAc = 6.8252 g Cr. Methanol = 6.7503 g
ราก ปลาไหลเผือก	แก้เบื่อเมา แก้พิษแมลงสัตว์กัดต่อย แก้กระเพาะลำไส้	อ.เมือง จ. มุกดาหาร	ตัวอย่างแห้ง 270.42 g สกัดด้วย hexane สกัดด้วย EtOAc สกัดด้วย methanol Cr. Hexane = 1.1248 g Cr. EtOAc = 0.8187 g Cr. Methanol = 6.3729 g

ตารางที่ 2 ข้อมูลการสกัดสารจากสมุนไพรที่เก็บรวบรวมได้ ทั้งแบบที่เป็นสุรยาและตามชนิดของต้นไม้ (ต่อ)

ชื่อตัวอย่าง	สรรพคุณ	แหล่งที่มา	ข้อมูลการสกัด
จันทร์แดง	แก้ไข้ตัวร้อน	อ.เมือง จ. มุกดาหาร	ตัวอย่างแห้ง 733.60 g สกัดด้วย hexane สกัดด้วย EtOAc สกัดด้วย methanol Cr. Hexane = 7.7061 g Cr. EtOAc = 41.3214 g Cr. Methanol = 45.7451 g
ประดงแดง	แก้โรคประดง	อ.เมือง จ. มุกดาหาร	ตัวอย่างแห้ง 1410.99 g สกัดด้วย hexane สกัดด้วย EtOAc สกัดด้วย methanol Cr. Hexane = 1.8443 g Cr. EtOAc = 2.2753 g Cr. Methanol = 75.4920 g
กฤษณา	ขับลม แก้โรคกระเพาะ ลำไส้	อ.เมือง จ. นครพนม	ตัวอย่างแห้ง 877.38 g สกัดด้วย hexane สกัดด้วย EtOAc สกัดด้วย methanol Cr. Hexane = 7.9990 g Cr. EtOAc = 5.7027 g Cr. Methanol = 44.2192 g
ฝางแดง	ฟอกเลือด	อ.เมือง จ. มุกดาหาร	ตัวอย่างแห้ง 850.36 g สกัดด้วย hexane สกัดด้วย EtOAc สกัดด้วย methanol Cr. Hexane = 1.8891 g Cr. EtOAc = 12.3056 g Cr. Methanol = 41.0076 g

ตารางที่ 2 ข้อมูลการสกัดสารจากสมุนไพรที่เก็บรวบรวมได้ ทั้งแบบที่เป็นสุรยาและตามชนิดของต้นไม้ (ต่อ)

ชื่อตัวอย่าง	สรรพคุณ	แหล่งที่มา	ข้อมูลการสกัด
ย่านางแดง	ดับพิษร้อน ถอนพิษไข้	อ.คำชะอี จ. มุกดาหาร	ตัวอย่างแห้ง 746.45 g สกัดด้วย hexane สกัดด้วย EtOAc สกัดด้วย methanol Cr. Hexane = 1.6873 g Cr. EtOAc = 9.2762 g Cr. Methanol = 136.6275 g
ตุ้มกาแดง		อ.เมือง จ. มุกดาหาร	ตัวอย่างแห้ง 479.89 g สกัดด้วย hexane สกัดด้วย EtOAc สกัดด้วย methanol Cr. Hexane = 0.6985 g Cr. EtOAc = 0.7082 g Cr. Methanol = 12.0569 g
ยาเบาหวาน	แก้โรคเบาหวาน	อ.เมือง จ. นครพนม	ตัวอย่างแห้ง 1293.20 g สกัดด้วย hexane สกัดด้วย EtOAc สกัดด้วย methanol Cr. Hexane = 2.9381 g Cr. EtOAc = 2.8008 g Cr. Methanol = 13.8599 g
เอ็นเหลียง	โรคเหน็บชา	อ.เมือง จ. มุกดาหาร	ตัวอย่างแห้ง 768.04 g สกัดด้วย hexane สกัดด้วย EtOAc สกัดด้วย methanol Cr. Hexane = 4.1512 g Cr. EtOAc = 6.3985 g Cr. Methanol = 32.0700 g

ตารางที่ 2 ข้อมูลการสกัดสารจากสมุนไพรที่เก็บรวบรวมได้ ทั้งแบบที่เป็นสูตรยาและตามชนิดของต้นไม้ (ต่อ)

ชื่อตัวอย่าง	สรรพคุณ	แหล่งที่มา	ข้อมูลการสกัด
หม่วยเลือด		อ.เมือง จ. นครพนม	ตัวอย่างแห้ง 891.37 g สกัดด้วย hexane สกัดด้วย EtOAc สกัดด้วย methanol Cr. Hexane = 1.5682 g Cr. EtOAc = 12.7055 g Cr. Methanol = 4.9807 g
ม้ากระหิบบโรง	บำรุงกำลัง แก้เลือดเสีย เลือดคั่ง ชูบชืด	อ.เมือง จ. มุกดาหาร	ตัวอย่างแห้ง 992.71 g สกัดด้วย hexane สกัดด้วย EtOAc สกัดด้วย methanol Cr. Hexane = 2.1313 g Cr. EtOAc = 3.2702 g Cr. Methanol = 7.7446 g
ตระกวดตระไกร	ยาระบาย	อ.เมือง จ. นครพนม	ตัวอย่างแห้ง 962.26 g สกัดด้วย hexane สกัดด้วย EtOAc สกัดด้วย methanol Cr. Hexane = 6.5905 g Cr. EtOAc = 15.3117 g Cr. Methanol = 33.6983 g

4. การทดสอบฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระ DPPH ของสารสกัดหยาบจากสมุนไพรชนิดต่างๆ โดยใช้วิธี DPPH Radical Scavenging Activity

1. เตรียมสารละลาย DPPH ความเข้มข้น 6.0×10^{-5} M

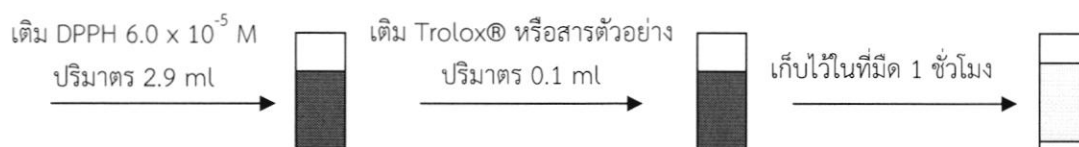
ซึ่ง DPPH 0.0240 g ละลายด้วยเมทานอล (Methanol, AR grade) ปริมาตร 1000 ml ใน volumetric flask เก็บไว้ไม่ให้โดนแสงโดยการใช้แผ่นอะลูมิเนียมหุ้มไว้

2. เตรียม stock solution: Trolox® ความเข้มข้น 1000 ppm

ซึ่ง Trolox® 0.0499 g ละลายด้วยเมทานอล ปริมาตร 50 ml ใน volumetric flask เก็บไว้ไม่ให้โดนแสงโดยการใช้แผ่นอะลูมิเนียมหุ้มไว้

3. working standard solution: Trolox® ความเข้มข้น 200 150 100 และ 50 ppm

4. เตรียม stock solution: สารตัวอย่างสารสกัดหยาบแต่ละชนิด ความเข้มข้น 1000 ppm ซึ่งสารตัวอย่างสารสกัดหยาบอย่างละ 1 mg ละลายด้วยเมทานอล ปรับปริมาตร 1 ml ใน Eppendorf tube เก็บไว้ในตู้เย็นโดยการใช้แผ่นอะลูมิเนียมหุ้มไว้
5. เตรียมสารละลายเพื่อทดสอบฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระ DPPH โดยวิธี DPPH assay

ภาพที่ 2. แสดงการทดสอบโดยวิธี DPPH assay

- ปิเปต DPPH 6×10^{-5} M ปริมาตร 2.90 ml ใน cuvette (glass) จากนั้นเติม 0.10 ml Trolox® หรือ สารตัวอย่างปริมาตร 0.10 ml เก็บไว้ในที่มืด 1 ชั่วโมง
 - ปิเปต DPPH 6×10^{-5} M ปริมาตร 2.90 ml ใน cuvette (glass) จากนั้นเติม 0.10 ml MeOH ปริมาตร 0.10 ml เก็บไว้ในที่มืด 1 ชั่วโมง เพื่อเป็นตัวควบคุม
 - ปิเปต MeOH ปริมาตร 3.00 ml ใน cuvette (glass) เป็น blank มาวัดค่าการดูดกลืนแสงที่ความยาวคลื่น 517 nm โดยเทคนิค UV-Visible spectroscopy
 - นำ cuvette (glass) ที่ครบ 1 ชั่วโมง มาวัดค่าการดูดกลืนแสงที่ความยาวคลื่น 517 nm
6. สร้างกราฟมาตรฐานการดูดกลืนแสงที่ความยาวคลื่น 517 nm ของ Trolox® ที่ความเข้มข้น 200 150 100 และ 50 ppm แล้วพล็อตความสัมพันธ์ระหว่างความเข้มข้นต่างๆของสารละลายมาตรฐาน (แกน X) กับค่าการดูดกลืนแสงของสารมาตรฐาน (แกน Y)
 7. คำนวณค่าเปอร์เซ็นต์การต้านอนุมูลอิสระ DPPH ของสารสกัดหยาบเฮกเซน เอทิลอะซิเตต และเมทานอล จากสารตัวอย่างแต่ละชนิด

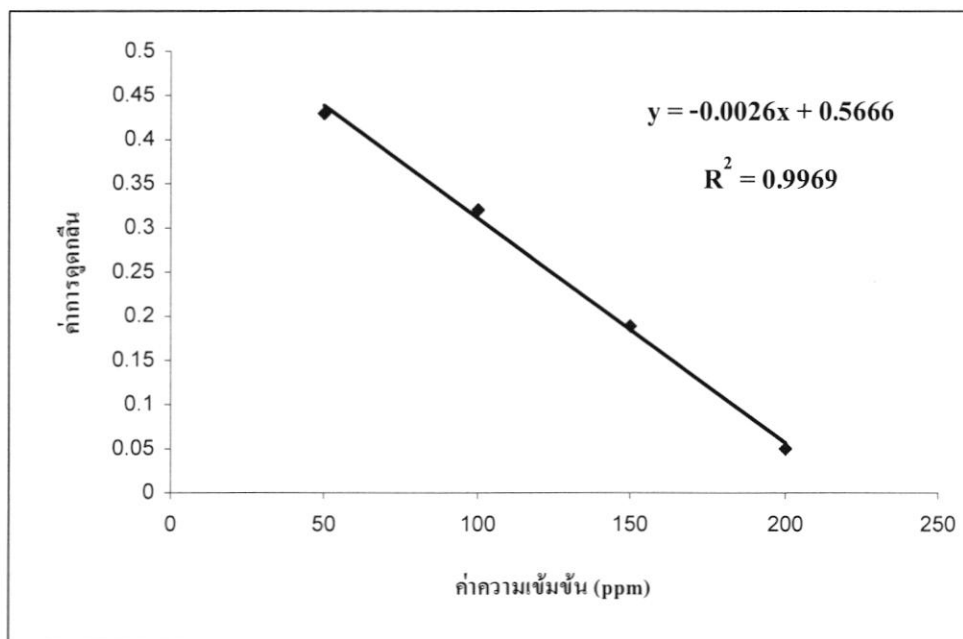
$$\% \text{ DPPH Radical Scavenging Activity} = \left[\frac{(A_{\text{DPPH}} - A_{\text{std/sample}})}{A_{\text{DPPH}}} \right] \times 100$$

โดยที่ A_{DPPH} คือ ค่าการดูดกลืนแสงของ DPPH
 A_{std} คือ ค่าการดูดกลืนแสงของสารมาตรฐาน
 A_{sample} คือ ค่าการดูดกลืนแสงของสารสกัดหยาบเฮกเซน เอทิลอะซิเตต และเมทานอล ของสารตัวอย่าง

8. ทำวัดค่าการดูดกลืนแสงซ้ำ 3 ครั้ง นำค่าเปอร์เซ็นต์การต้านอนุมูลอิสระ DPPH ที่ได้มาเฉลี่ย เพื่อนำไปสร้างกราฟต่อไปสร้างกราฟเพื่อหาค่า

9. กราฟความสัมพันธ์ระหว่างค่าเปอร์เซ็นต์การต้านอนุมูลอิสระ DPPH ของสารสกัดหยาบเฮกเซน เอทิลอะซิเตต และเมทานอลจากสารตัวอย่างแต่ละชนิด (แกน Y) กับ ชนิดของสารตัวอย่าง (แกน X)

10.เปรียบเทียบค่าเปอร์เซ็นต์การต้านอนุมูลอิสระ DPPH ของสารสกัดหยาบเฮกเซน เอทิลอะซิเตต และเมทานอล จากสารตัวอย่างแต่ละชนิด และคัดเลือกสารตัวอย่างที่มีค่าเปอร์เซ็นต์การต้านอนุมูลอิสระ DPPH มากกว่า 50 เปอร์เซ็นต์ เพื่อนำไปทำในขั้นตอนต่อไป

กราฟที่ 1. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างค่าการดูดกลืนและความเข้มข้นของสารละลายมาตรฐานจากวิธี DPPH Radical Scavenging Activity

ตารางที่ 3 ข้อมูลสารสกัดหยาบสมุนไพรที่ทดสอบด้วยวิธี DPPH Radical Scavenging Activity

ชื่อสมุนไพร	% DPPH		
	Hexane	Ethyl acetate	Methanol
หนวดแมว	7.82	14.58	71.48
บันไดลิง	5.38	6.87	9.03
รากพังคี่	สารตัวอย่างไม่พอสำหรับการทดสอบ		15.28
เอ็นอ่อน	8.48	12.48	30.94
ปลาไหลเผือก	16.98	17.48	26.64
จันทร์แดง	4.04	75.69	86.65
ประดงเลือด	7.47	25.22	88.19
กฤษณา	30.05	43.52	92.86

ตารางที่ 3 ข้อมูลสารสกัดหยาบสมุนไพรที่ทดสอบด้วยวิธี DPPH Radical Scavenging Activity (ต่อ)

ชื่อสมุนไพร	% DPPH		
	Hexane	Ethyl acetate	Methanol
ตูมกาแดง	1.44	12.48	28.14
ยาเบาหวาน	0.37	74.73	92.85
ฝางแดง	6.96	89.55	90.46
ย่านางแดง	38.71	94.12	94.69
ว่านเต่า	52.59	53.79	59.31
ธรณีเย็น	1.53	16.53	30.46
เอ็นเหลือง	2.4	18.46	19.36
ม้ากระทืบโรง	3.19	11.45	50.04
ตะกวดตะกั่ว	11.59	17.62	35.46
หม่วยเลือด	2.38	21.33	32.1

5. การหาฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระจากสารสกัดหยาบจากสมุนไพรชนิดต่างๆ โดยวิธี Ferric Reducing Antioxidant Power (FRAP assay)

1. เตรียมสารละลายตัวอย่างสารสกัดหยาบแต่ละชนิด

ชั่งตัวอย่างสารสกัดหยาบแต่ละชนิดมา 5 mg ละลายด้วยน้ำกลั่นปรับปริมาตร 1 ml ใน eppendorf tube

2. เตรียม working FRAP reagent

เตรียม working FRAP reagent โดยผสมสารละลายทั้ง 3 ชนิด ในอัตราส่วนผสม ดังนี้ 300mM Acetate buffer pH 3.6 : 10 mM TPTZ in 40 mM HCl : 20 mM $\text{FeCl}_3 \cdot 6\text{H}_2\text{O}$ เท่ากับ 10: 1: 1

- 300 mM Acetate buffer pH 3.6

ชั่ง sodium acetate มา 0.17 g ละลายด้วย glacial acetic acid 1.60 ml แล้วปรับปริมาตรด้วยน้ำกลั่นให้ได้ปริมาตรสุดท้าย 100 ml

- 10 mM TPTZ in 40 mM HCl

ชั่ง TPTZ มา 0.0312 g ละลายด้วย 1M HCl 4.0 ml แล้วปรับปริมาตรด้วยน้ำกลั่นให้ได้ปริมาตรสุดท้าย 10 ml

- 20 mM $\text{FeCl}_3 \cdot 6\text{H}_2\text{O}$

ชั่ง $\text{FeCl}_3 \cdot 6\text{H}_2\text{O}$ มา 0.054 g ปรับปริมาตรด้วยน้ำกลั่นให้ได้ปริมาตรสุดท้าย 10 ml

3. เตรียม standard L-ascorbic acid (MW = 176.1) ที่ความเข้มข้น 1000 500 250 100 และ 50 μM

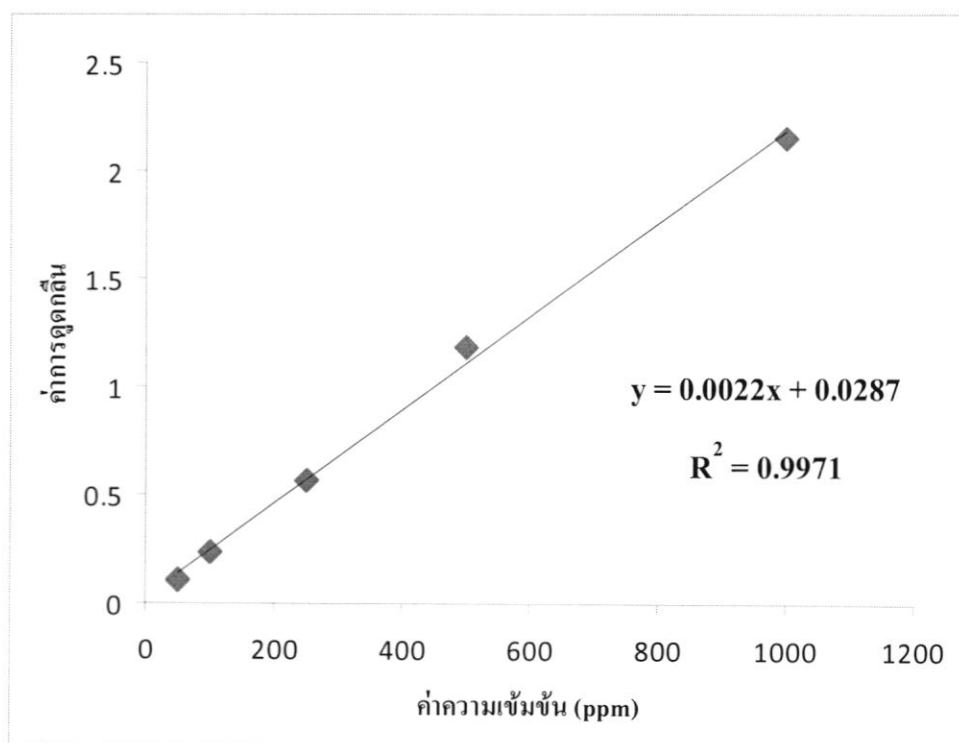
- ปิเปต Blank (น้ำกลั่น), sample และ L-ascorbic acid (1000 500 250 100 และ 50 μM) ที่ความเข้มข้นต่างๆ 25 μL

4. เติม working FRAP reagent 1000 μL

5. วัดค่าการดูดกลืนแสงที่ความยาวคลื่น 593 nm

6. สร้างกราฟมาตรฐานการดูดกลืนแสงที่ความยาวคลื่น 593 nm ของ L-ascorbic acid ที่ความเข้มข้น 1000 500 250 100 และ 50 μM โดยพล็อตความสัมพันธ์ระหว่างค่า (y-axis) กับความเข้มข้นต่างของสารมาตรฐาน (x-axis)

7. คำนวณค่า FRAP Value โดยใช้สมการเส้นตรงของกราฟมาตรฐานคำนวณจากสูตร $y = ax + b$ แทนค่า y ด้วยค่าการดูดกลืนแสงของสารสกัดตัวอย่างแต่ละชนิด แล้วก็จะได้ค่า x ซึ่งก็คือค่า FRAP Value ของสารสกัดตัวอย่างแต่ละชนิด

กราฟที่ 2. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างค่าการดูดกลืนและความเข้มข้นของสารละลายมาตรฐานจากวิธี FRAP assay

ตารางที่ 4 ข้อมูลสารสกัดหยาบสมุนไพรที่ทดสอบด้วยวิธี FRAP assay

ชื่อสมุนไพร	หาฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระ (FRAP) , mg		
	Hexane	Ethyl acetate	Methanol
หนวดแมว	285.84	1048.72	2363.57
รากพังคิ	สารตัวอย่างไม่พอสำหรับการทดสอบ	1.01	57.81
เอ็นอ่อน	58.34	295.01	837.75
ปลาไหลเผือก	406.78	411.83	450.97
จันทร์แดง	339.92	951.10	1048.29
กฤษณา	800.06	1312.69	2611.44
ตุ้มกาแดง	356.96	648.58	649.95
ฝางแดง	57.04	2249.93	2593.03
ประดงเลือด	114.80	297.61	1063.02
ย่านางแดง	1363.88	1886.61	2546.53
เต่า	164.55	187.79	234.00
ธรณีเย็น	72.06	75.31	171.77
บันไดลิง	157.33	283.89	304.90
ยาเบาหวาน	167.87	783.67	1086.34
เอ็นเหลือง	47.01	235.38	408.82
ม้ากระทืบโรง	434.33	495.94	2379.91
ตะกวดตะกั่ว	4.33	11.87	934.44
หม่วยเลือด	195.42	600.39	1005.36

2 สรุปค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานโครงการฯ (แยกตามหมวดค่าใช้จ่าย)

งบประมาณที่ได้รับการจัดสรร 100,000 บาท

2.1 ค่าวัสดุ 53,063 บาท

2.2 ค่าใช้สอย 48,000 บาท

- ค่าจ้างเหมารถตู้โดยสาร 15,000.00

- ค่าจ้างเหมาสำรวจและเก็บตัวอย่าง 9,000.00

- ค่าจ้างเหมาผู้ช่วยนักวิจัย 24,000.00

รวมทั้งสิ้น 101,063.00 บาท

สรุปผลการดำเนินโครงการฯและข้อเสนอแนะ

1. การสำรวจยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคในเขตพื้นที่จังหวัดมุกดาหารและนครพนม

คณะทำงานได้ลงพื้นที่สำรวจพฤติกรรมการใช้สมุนไพรในชีวิตประจำวันของชาวบ้านในจังหวัดมุกดาหาร ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอดงเจริญ นอกจากนี้ยังได้ลงพื้นที่สำรวจในอำเภอมะนัง จังหวัดนครพนม พบว่าประชาชนส่วนใหญ่ยังคงใช้สมุนไพรพื้นบ้านในการรักษาโรคควบคู่ไปกับการรักษาด้วยยาแผนปัจจุบัน อย่างไรก็ตามชาวบ้านให้ข้อมูลว่าทางภาครัฐยังไม่มี การสนับสนุนให้ปลูกและให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรพื้นบ้านอย่างเป็นรูปธรรม ผู้ใช้สมุนไพรส่วนมากมีความรู้จากคนรุ่นเก่าที่บอกต่อๆ กันมา หรือการไปรับการรักษาจากหมอพื้นบ้านที่มีอยู่ประจำหมู่บ้านของตน ดังนั้นความรู้ด้านสมุนไพรจึงนับวันที่จะสูญหายไป หากไม่มีการรวบรวมไว้อย่างเป็นระบบ

2. การรวบรวมข้อมูลด้านการใช้สมุนไพรในพื้นที่จังหวัดมุกดาหารและนครพนม

จากการที่คณะทำงานได้ลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการใช้สมุนไพรของชาวบ้านในจังหวัดมุกดาหารและนครพนม สามารถรวบรวมข้อมูลยาสมุนไพรทั้งชนิดที่เป็นสูตรยา และสรรพคุณของสมุนไพรตามชนิดของสมุนไพรนั้นๆ ดังได้รวบรวมไว้ในตารางที่ 1

3. การศึกษาสมบัติองค์ประกอบทางเคมีของสมุนไพรในพื้นที่จังหวัดมุกดาหารและนครพนม

จากการลงสำรวจข้อมูล คณะทำงานได้เก็บตัวอย่างสมุนไพรชนิดต่างๆ ทั้งแบบที่เป็นสูตรยา และแบบที่เป็นสมุนไพรชนิดเดี่ยว ดังรวบรวมไว้ในตารางที่ 2 มีทั้งหมด 18 รายการ ทั้งนี้ได้มีการสกัดสารสกัดหยาบเฮกเซน เอธิล อะซิเตต และเมทานอล เพื่อที่นำสารสกัดหยาบนั้นไปทดสอบสมบัติทางชีวภาพ สารสกัดหยาบที่มีฤทธิ์ทางชีวภาพจะนำมาแยกให้บริสุทธิ์ด้วยเทคนิคโครมาโตกราฟีต่อไป

บรรณานุกรม

1. แก้ว อุดมศิริชาคร 2551 พรรณไม้ ม. อุบล เล่ม 1 อุบลราชธานี โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
อุบลราชธานี
2. ขวลิต โอบอ้วน 2550 ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมในการรักษาโรคด้วยสมุนไพรแบบดั้งเดิมของ
ประชาชนในเขตอำเภอทุ่งศรีอุดม จังหวัดอุบลราชธานี อุบลราชธานี วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร
มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
3. เพ็ญภา ทรัพย์เจริญ 2549 สมุนไพรในอุทยานแห่งชาติภาคเหนือ กรุงเทพฯ บริษัท สาม
เจริญพาณิชย์ (กรุงเทพฯ) จำกัด
4. แสงไทย คำภูไทย 2545 เเจาะงานวิจัย สมุนไพรหมั่นล้าน กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์ อินฟอร์มีเดีย
บุ๊กส์
5. หอสมุดกลาง 2524 ชุมชุมสมุนไพรไทย “สวนสมุนไพร” กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์ หอสมุดกลาง
09

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์สมุนไพรรักษาโรคที่ชาวบ้านในจังหวัดนครพนมและ จังหวัดมุกดาหาร
ใช้รักษาโรคในชีวิตประจำวัน

แบบสัมภาษณ์

โครงการสำรวจสมุนไพรรักษาโรคในครัวเรือนที่ชาวบ้านในจังหวัดอุบลราชธานีใช้รักษาโรคในชีวิตประจำวัน

1. ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ชื่อ-สกุล ที่อยู่

2. ผู้เก็บข้อมูล ชื่อ-สกุล ที่อยู่

คำชี้แจง : ทำเครื่องหมาย ☒ ใน ☐ ช่องที่เลือก หรือกรอกข้อความในช่องว่าง

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล

- 1) เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง
- 2) อายุ ปี
- 3) อาชีพ ☐ รับจ้างทั่วไป ☐ เกษตรกรรม ☐ ค้าขาย
☐ รับราชการ ☐ อื่นๆ ระบุ.....

ส่วนที่ 2 แหล่งสมุนไพร (ทำเครื่องหมาย ☒ ใน ☐ ช่องที่เลือก)

- 1) ครัวเรือนของท่านปลูกสมุนไพรไว้ใช้เองหรือไม่
☐ มี ☐ ไม่มี ☐ ไม่ทราบว่าเป็นสมุนไพรหรือไม่
- 2) ในหมู่บ้านท่านมีหมอพื้นบ้านที่รักษาโรคด้วยสมุนไพรหรือไม่
☐ มี (จำนวน..... คน) ☐ ไม่มี ☐ ไม่ทราบว่าเป็นสมุนไพรหรือไม่
- 3) ในหมู่บ้านใกล้เคียงมีหมอพื้นบ้านที่รักษาโรคด้วยสมุนไพรหรือไม่
☐ มี (จำนวน..... คน) ☐ ไม่มี ☐ ไม่ทราบว่าเป็นสมุนไพรหรือไม่
- 4) หมู่บ้านท่านมีแหล่งหาสมุนไพรตามธรรมชาติหรือไม่
☐ มี (จำนวน..... แห่ง) ☐ ไม่มี ☐ ไม่ทราบว่ามีหรือไม่
- 5) หมู่บ้านใกล้เคียงมีแหล่งหาสมุนไพรตามธรรมชาติหรือไม่
☐ มี (จำนวน..... แห่ง) ☐ ไม่มี ☐ ไม่ทราบว่ามีหรือไม่
- 6) ในหมู่บ้านของท่านมีแหล่งจำหน่ายสมุนไพรแบบดั้งเดิมหรือไม่
☐ มี (จำนวน..... แห่ง) ☐ ไม่มี ☐ ไม่ทราบว่ามีหรือไม่
- 7) ในหมู่บ้านใกล้เคียงมีแหล่งจำหน่ายสมุนไพรแบบดั้งเดิมหรือไม่
☐ มี (จำนวน..... แห่ง) ☐ ไม่มี ☐ ไม่ทราบว่ามีหรือไม่
- 8) ในหมู่บ้านของท่านเคยมีพ่อค้าเร่ขายสมุนไพรแบบดั้งเดิมหรือไม่
☐ มี (จำนวน..... คน) ☐ ไม่มี ☐ ไม่ทราบว่ามีหรือไม่

ส่วนที่ 3 ปัจจัยภายนอกที่ช่วยส่งเสริมให้พฤติกรรมเร็วขึ้นหรือช้าลง

ข้อความ	ใช่	ไม่ใช่
1. ท่านเคยใช้สมุนไพรแบบดั้งเดิมรักษาโรคหามาแล้ว		
2. ท่านเคยพบเห็นการใช้สมุนไพรแบบดั้งเดิมรักษาโรคหามาแล้ว		
3. ท่านเคยได้รับการยืนยันจากคนอื่นว่าใช้สมุนไพรแบบดั้งเดิมรักษาโรคหามาแล้ว		
4. รัฐมีการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ แนะนำหมู่บ้านของท่านให้ใช้ยาสมุนไพรแบบดั้งเดิม		
5. ในหมู่บ้านของท่านมีการตั้งกลุ่มปลูกสมุนไพรแบบดั้งเดิมไว้เพื่อใช้เองหรือจำหน่าย		
6. ในหมู่บ้านของท่านคนส่วนใหญ่นิยมใช้สมุนไพรแบบดั้งเดิมรักษาโรค		

ส่วนที่ 4 แหล่งที่มาของสมุนไพรแบบดั้งเดิมที่ใช้รักษาโรคของคนในครัวเรือนเมื่อเจ็บป่วย

คำถาม	รักษา	ไม่เคยรักษา
1. ได้ยาสมุนไพรแบบดั้งเดิมมาใช้รักษาโรค โดยการปลูกไว้ใช้เอง		
2. ได้ยาสมุนไพรแบบดั้งเดิมมาใช้รักษาโรคด้วยการหาเองจากแหล่งสมุนไพรธรรมชาติที่ใกล้บ้าน		
3. ได้ยาสมุนไพรแบบดั้งเดิมมาใช้รักษาโรค จากคนคุ้นเคยที่ไม่ใช่หมอพื้นบ้านนำมาให้		
4. ได้ยาสมุนไพรแบบดั้งเดิมมาใช้รักษาโรค จากหมอพื้นบ้านจัดให้		
5. ได้ยาสมุนไพรแบบดั้งเดิมมาใช้รักษาโรคจากพ่อค้ายาเร่		

ภาคผนวก ข

ภาพกิจกรรมการสำรวจสมุนไพรรักษาโรคในครัวเรือนและ จังหวัดมุกดาหาร
ใช้รักษาโรคในชีวิตประจำวัน

ภาพที่ 3. การสำรวจสมุนไพร ต.ภูผากูด อ.คำชะอี จ.มุกดาหาร

ภาพที่ 4. การสำรวจสมุนไพร ต.ภูผากูด อ.คำชะอี จ.มุกดาหาร

ภาพที่ 5. การศึกษาตัวอย่างสมุนไพรแห้ง อ.เมือง จ.นครพนม

ภาพที่ 6. การศึกษาตัวอย่างสมุนไพรสด ต.คำป่าหลาย อ.เมือง จ.มุกดาหาร

ภาคผนวก ค

ตัวอย่างแบบสัมภาษณ์สมุนไพรรักษาโรคที่ชาวบ้านในจังหวัดนครพนมและ จังหวัดมุกดาหาร
ใช้รักษาโรคในชีวิตประจำวัน

แบบสัมภาษณ์

โครงการสำรวจสมุนไพรรักษาโรคในจังหวัดอุบลราชธานีใช้รักษาโรคในชีวิตประจำวัน

1. ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ชื่อ-สกุล คุณตากัน สารคุณ ที่อยู่ 69/13 ถ.วงศ์คำภา ต.มุกดาหาร อ.เมือง จ.มุกดาหาร 49000

2. ผู้เก็บข้อมูล ชื่อ-สกุล ที่อยู่

คำชี้แจง : ทำเครื่องหมาย ☒ ใน ☐ ช่องที่เลือก หรือกรอกข้อความในช่องว่าง

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล

- 1) เพศ ☒ ชาย ☐ หญิง
- 2) อายุ ...67..... ปี
- 3) อาชีพ ☐ รับจ้างทั่วไป ☒ เกษตรกรรม ☐ ค้าขาย
☐ รับราชการ ☐ อื่นๆ ระบุ.....

ส่วนที่ 2 แหล่งสมุนไพร (ทำเครื่องหมาย ☒ ใน ☐ ช่องที่เลือก)

- 1) ครวเรือนของท่านปลูกสมุนไพรไว้ใช้เองหรือไม่
☒ มี ☐ ไม่มี ☐ ไม่ทราบว่าเป็นสมุนไพรหรือไม่
- 2) ในหมู่บ้านท่านมีหมอพื้นบ้านที่รักษาโรคด้วยสมุนไพรหรือไม่
☐ มี (จำนวน..... คน) ☒ ไม่มี ☐ ไม่ทราบว่าเป็นสมุนไพรหรือไม่
- 3) ในหมู่บ้านใกล้เคียงมีหมอพื้นบ้านที่รักษาโรคด้วยสมุนไพรหรือไม่
☐ มี (จำนวน..... คน) ☒ ไม่มี ☐ ไม่ทราบว่าเป็นสมุนไพรหรือไม่
- 4) หมู่บ้านท่านมีแหล่งหาสมุนไพรตามธรรมชาติหรือไม่
☐ มี (จำนวน..... แห่ง) ☐ ไม่มี ☒ ไม่ทราบว่ามีหรือไม่
- 5) หมู่บ้านใกล้เคียงมีแหล่งหาสมุนไพรตามธรรมชาติหรือไม่
☐ มี (จำนวน..... แห่ง) ☐ ไม่มี ☒ ไม่ทราบว่ามีหรือไม่
- 6) ในหมู่บ้านของท่านมีแหล่งจำหน่ายสมุนไพรแบบดั้งเดิมหรือไม่
☐ มี (จำนวน..... แห่ง) ☒ ไม่มี ☐ ไม่ทราบว่ามีหรือไม่
- 7) ในหมู่บ้านใกล้เคียงมีแหล่งจำหน่ายสมุนไพรแบบดั้งเดิมหรือไม่
☐ มี (จำนวน..... แห่ง) ☒ ไม่มี ☐ ไม่ทราบว่ามีหรือไม่
- 8) ในหมู่บ้านของท่านเคยมีพ่อค้าเร่ขายสมุนไพรแบบดั้งเดิมหรือไม่
☒ มี (จำนวน.....-..... คน) ☐ ไม่มี ☐ ไม่ทราบว่ามีหรือไม่

ส่วนที่ 3 ปัจจัยภายนอกที่ช่วยส่งเสริมให้พฤติกรรมเร็วขึ้นหรือช้าลง

ข้อความ	ใช่	ไม่ใช่
1. ท่านเคยใช้สมุนไพรแบบดั้งเดิมรักษาโรคหายมาแล้ว	✓	
2. ท่านเคยพบเห็นการใช้สมุนไพรแบบดั้งเดิมรักษาโรคหายมาแล้ว	✓	
3. ท่านเคยได้รับการยืนยันจากคนอื่นว่าใช้สมุนไพรแบบดั้งเดิมรักษาโรคหายมาแล้ว	✓	
4. รัฐมีการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ แนะนำหมู่บ้านของท่านให้ใช้ยาสมุนไพรแบบดั้งเดิม	✓	
5. ในหมู่บ้านของท่านมีการตั้งกลุ่มปลูกสมุนไพรแบบดั้งเดิมไว้เพื่อใช้เองหรือจำหน่าย		✓
6. ในหมู่บ้านของท่านคนส่วนใหญ่นิยมใช้สมุนไพรแบบดั้งเดิมรักษาโรค		✓

ส่วนที่ 4 แหล่งที่มาของสมุนไพรแบบดั้งเดิมที่ใช้รักษาโรคของคนในครัวเรือนเมื่อเจ็บป่วย

คำถาม	รักษา	ไม่เคยรักษา
1. ได้ยาสมุนไพรแบบดั้งเดิมมาใช้รักษาโรค โดยการปลูกไว้ใช้เอง	✓	
2. ได้ยาสมุนไพรแบบดั้งเดิมมาใช้รักษาโรคด้วยการหาเองจากแหล่งสมุนไพรธรรมชาติที่ใกล้บ้าน	✓	
3. ได้ยาสมุนไพรแบบดั้งเดิมมาใช้รักษาโรค จากคนคุ้นเคยที่ไม่ใช่หมอพื้นบ้านนำมาให้		✓
4. ได้ยาสมุนไพรแบบดั้งเดิมมาใช้รักษาโรค จากหมอพื้นบ้านจัดให้		✓
5. ได้ยาสมุนไพรแบบดั้งเดิมมาใช้รักษาโรคจากพ่อค้ายาเร่		✓

ส่วนที่ 5 สรรพคุณและ วิธีการใช้ส่วนประกอบต่างๆ ของพืชสมุนไพร เพื่อรักษาโรค
(ทำเครื่องหมาย ✓ ใน ช่องที่เลือก)

ลำดับ ที่	ชื่อสมุนไพร	สรรพคุณ	วิธีการใช้	ส่วนประกอบของพืชสมุนไพร					
				ราก	ใบ	ลำต้น	เปลือก	ดอก	อื่นๆ
1	ยาทา แก้ม แผล โรคเบาหวาน ประกอบด้วย น้ำ มวก+เปลือกบักเค็ง	ทาแก้มแผล โรคเบาหวาน	ต้มเอาน้ำโดย เปลือกเค็งนั้น จะต้องเป็น(สดๆ) นำมาต้มใส่ปืบ ให้น้ำมวกท่วม เปลือกไม้ ประมาณ 5 ชม. ต้มให้เดือดด้วย ไฟแรงๆประมาณ 1 ชม. แล้วกรองเอา ตะกอนออก ปล่อยให้เย็น เอา เป็นว่าใช้งานได้ เลย ไม่เสียไม่ ต้องเก็บในตู้เย็น ก็ได้				✓		
2	ว่านชักมดลูก	อาการตก ขาวในผู้หญิง	ฝาน 7 ฝาน ประมาณ ฝานละ ครึ่งเซน แล้วต้ม	✓		✓			
3	กกต้บเต่า+กกตอง เห่น+กกจำปา(จะ ใส่เฉพาะคนไข้ที่ไม่ ถ่ายเท่านั้น)+กก บก+กกตองท่ง+ กกะไก่(เป็นยา ระบาย เรียกอีก อย่างว่า กำแพง 7 ชั้น)+กกกะเดาบ้าน (กกสะเดา)+กก หมากนกกด+ ขี้เหล็กบ้าน+กกกะ เหลือง	ยา ต้ม แก้ม โรคเบาหวาน	เอาลำต้นมันมา ผ่าเป็นซีกๆ แล้ว นำมาต้มกับ น้ำเปล่า			✓	✓		

ภาคผนวก จ

รายชื่อผู้เข้าร่วม โครงการ
การสำรวจสมุนไพรรักษาโรคที่ชาวบ้านในจังหวัดมุกดาหารและนครพนมใช้รักษาโรคใน
ชีวิตประจำวัน

รายชื่อ นักศึกษาเข้าร่วมการสำรวจสมุนไพรร ปี 2553

ครั้งที่ 1

1. นางสาวระพีพรรณ พงษ์สุวรรณ
2. นางสาวจรรุวรรณ ประสงค์ธรรม
3. นางสาวสุกัญญา ผกาผล
4. นางสาวอุษา ตรากลาง
5. นายกรรณก บรรดาศักดิ์
6. นางสาวชนิกานต์ ดวงบัว

ครั้งที่ 2

1. นางสาววรินทร์ อนมนวล
2. นางสาวนันทนิต นาพงษ์
3. นางสาวอมรรัตน์ คำคง
4. นายชัยวัฒน์ เขียวสด
5. นายนพพล กันธิยา
6. นางสาวดารารัตน์ เกษมศรี

ครั้งที่ 3

1. นายอานนท์ ศุภเกต
2. นายพฤทธิ คำศรี
3. นางสาวพัชรลี ตุ่มคำ
4. นางสาวกัคคินี บุญเย็น
5. นางสาวยุพิน โสภารักษ์
6. นางสาวศิริเนตร ชินชัย

ครั้งที่ 4

1. นายอานนท์ ศุภเกต
2. นายพฤทธิ คำศรี
3. นางสาวพัชรลี ตุ่มคำ
4. นางสาวน้ำฝน คุหะธรรมคุณ
5. นางสาวดารารัตน์ เกษมศรี
6. นางสาวระพีพรรณ พงษ์สุวรรณ

ครั้งที่ 5

1. นางสาวน้ำฝน คุณะธรรมคุณ
2. นางสาวดารารัตน์ เกษมศรี
3. นางสาวระพีพรรณ พงษ์สุวรรณ
4. นายบัวศรี วงษาสน
5. นายอานนท์ ศุภเกต
6. นายพลฤทธิ์ คำศรี